

KS. ADAM MAJ

INSPIRACJE PAPIEŻA FRANCISZKA DLA WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY KATOLICKIEJ

Szkoła katolicka jest istotnym przejawem funkcji wychowawczej Kościoła. Przez wiele wieków aż po czasy nowożytne stanowiła, zwłaszcza w Europie, główny podmiot kształcenia i wychowania nie tylko katolików. Sekularyzacja szkolnictwa i przyjęcie wiodącej funkcji państwa w edukacji społeczeństwa wymagało nowego określenia zadań szkoły katolickiej. Podjął je II Sobór Watykański (1962-1965) w deklaracji *Gravissimum educationis*, a potem watykańska Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego. Należy podkreślić wysoką aktywność wobec szkolnictwa katolickiego papieży kierujących Kościołem na przełomie XX i XXI w. – Jana Pawła II (1978-2005) i Benedykta XVI (2005-2013). Papież Franciszek (początek pontyfikatu 13 marca 2013 r.) również okazuje swoje zainteresowanie szkołą katolicką. Podczas różnych spotkań ze środowiskiem szkolnictwa katolickiego zwraca uwagę na jego aktualność i wyzwania współczesne. W formalnym nauczaniu Franciszka znajdują się odniesienia bezpośrednio i pośrednio do szkoły katolickiej.

W tym kontekście przedmiotem poniższej analizy są inspiracje papieża Franciszka dla współczesnej szkoły katolickiej generowane w zwyczajnym oraz oficjalnym nauczaniu Franciszka, takim jak: encykliki – *Lumen fidei*¹, *Laudato si*², adhortacje apostolskie – *Evangelii gaudium*³, a także bulla – *Misericordiae vul-*

Ks. dr hab. ADAM MAJ – prof. KUL, Instytut Pedagogiki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: adammaj@kul.pl

¹ FRANCISZEK, Encyklika *Lumen fidei*, 29 VI 2013 r. (dalej cyt. LF).

² FRANCISZEK, Encyklika *Laudato si*, 24 V 2015 r. (dalej cyt. LS).

³ FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 24 XI 2013 r. (dalej cyt. EG).

*tus*⁴ (stan na 1 marca 2016 r.). Powyższe dokumenty wyznaczają zasadnicze kategorie treści i wartości: *Lumen fidei* – wiara, *Laudato si* – ekologia, *Evangelii gaudium* – ewangelizacja, *Misericordiae vultus* – miłosierdzie.

1. O ISTOCIE SZKOŁY KATOLICKIEJ PODCZAS PAPIESKICH AUDIENCJI

Współczesna szkoła katolicka, tak jak jej wcześniejsze formy, inspirowana jest Ewangelią. Specyfikę szkoły katolickiej wyznacza jej podmiotowość – kościelna i w systemie edukacji narodowej. Pierwsza decyduje o jej istocie i posłannictwie, druga charakteryzuje ją jako typową szkołę, ponieważ „nie może być szkołą katolicką, jeśli nie jest najpierw szkołą”⁵. Kodeks Prawa Kanonicznego określa, że szkołą katolicką jest taka szkoła, która za zgodą i pod nadzorem władzy kościelnej prowadzi działalność dydaktyczno-wychowawczą opartą na chrześcijańskiej doktrynie, zatrudniając odpowiednich nauczycieli⁶. Według II Soboru Watykańskiego szkoła katolicka, jak każda inna, zdąża do celów kulturowych i autentycznej formacji młodzieży w atmosferze wolności i miłości, aby rozwijając swoją osobowość, wzrastała duchowo i religijnie, „wedle nowego stworzenia” i całą kulturę ludzką porządkowała w świetle wiary⁷. Zatem do istotnych elementów charakteryzujących szkołę katolicką należą: autentyczna i typowa organizacja instytucji szkolnej; aprobaty kościelna; chrześcijańska koncepcja programu dydaktyczno-wychowawczego (integracja edukacji i ewangelizacji); formacja ludzka i chrześcijańska uczniów; zasada wolności i miłości w procesie edukacyjnym; odpowiednia kadra nauczycieli⁸. Powyższe elementy i zasady wyznaczają uniwersalny model szkoły katolickiej, który w praktyce aplikowany charakteryzuje się bogactwem duchowości, różnorodnością programową i organizacyjną.

Do tożsamości szkoły katolickiej, jej elementów i posłannictwa Ojciec Święty Franciszek odnosił się podczas różnych audiencji. Na spotkaniu z uczestnikami

⁴ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, 11 IV 2015 r. (dalej cyt. MV).

⁵ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Szkoła katolicka*, 19 III 1977 r. (dalej cyt. SZK), nr 25.

⁶ KODEKS PRAWA KANONICZNEGO, kan. 803.

⁷ *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2012, nr 8.

⁸ Zob. A. MAJ, *Integralne wychowanie w szkole katolickiej: koncepcja i jej rola we współczesnych tendencjach pedagogicznych*, Lublin 2010, s. 15.

sesji plenarnej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego w dniu 13 lutego 2014 r. Franciszek podkreślał znaczenie szkoły katolickiej w integralnej formacji młodzieży i ewangelizacji, dzięki której szkoła może służyć nowej ewangelizacji⁹. Wskazał na jej chrystocentryzm – na Jezusa Chrystusa – nadający sens życiu, wszechświata i historii. Zwrócił uwagę na konieczność respektowania prawa wszystkich do nauki i na wartość dialogu, w którym tożsamość katolicka powinna wychodzić na spotkanie z tożsamością społeczeństwa wielokulturowego. Papież podkreślił znaczenie świadectwa nauczycieli, bowiem w edukacji chodzi nie tylko o wiedzę na wysokim poziomie, lecz także konieczny jest przekaz wartości, a szczególnie świadectwo urzeczywistnianych wartości. „Konsekwencja życiowa jest jednym z czynników niezbędnych w wychowaniu młodzieży”¹⁰, mówił Franciszek. Dlatego potrzebna jest stała formacja wychowawców na rzecz ich profesjonalizmu i duchowości. Franciszek stwierdził, że trzeba jeszcze większego zaangażowania edukacji katolickiej w perspektywie nowej ewangelizacji i w dialogu ze współczesnymi kulturami.

Wystąpienie papieża koresponduje z posoborową wizją szkoły katolickiej, ale ma wyraźne akcenty wzmacniające wymiar ewangelizacyjny i rolę szkoły katolickiej w odważnym dialogu na areopagu współczesnych kultur, z zachowaniem własnej tożsamości, a nawet ze świadomością posiadania wielkiego daru, którym należy się dzielić ze światem. Ten dar to wiara w Zbawiciela świata, Jezusa Chrystusa.

Na spotkaniu z uczestnikami międzynarodowego kongresu poświęconego edukacji katolickiej, w dniu 24 listopada 2015 r., Franciszek stwierdził, że szkoła katolicka wpaja zasady, kształtuje postawy, uczy wartości i musi otwierać na transcendencję¹¹. Zarazem Ojciec Święty dokonał oceny współczesnego systemu edukacji:

Edukacja stała się też zbyt selektywna i elitarna. Wydaje się, że mają do niej prawo tylko ludzie i narody posiadający środki, czy też określone zdolności [...] Zerwany został pakt edukacyjny między rodziną a szkołą, jak i rodziną a państwem. Nauczyciele znajdują się wśród najgorzej opłacanych pracowników! Pokazuje to, że państwu nie zależy na edukacji¹².

⁹ FRANCISZEK, Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, 13 II 2014 r., http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/edukacja_13022014.html

¹⁰ Tamże.

¹¹ FRANCISZEK, Spotkanie z uczestnikami Międzynarodowego Kongresu Edukacji Katolickiej, 24 XI 2015 r., <http://pl.radiovaticana.va/news/2015/11/24/>

¹² Tamże.

Franciszek zaapelował do zgromadzeń zakonnych, aby zaangażowały się w edukację na peryferiach społecznego życia, tam, gdzie jest głód i bieda. Nie wystarczy przekaz podstaw edukacji, ale konieczna jest promocja ich człowieczeństwa oparta na wartościach, dzięki której będą mogli wzrastać w człowieczeństwie. Zarazem wezwał pedagogów do przemyślenia w Roku Miłosierdzia, na czym polega miłosierdzie w wychowaniu, i wdrażania wniosków z tych przemyśleń w życie.

Na spotkaniu z członkami włoskiego Stowarzyszenia Rodziców ze Szkół Katolickich, 5 grudnia 2015 r., Franciszek zwrócił uwagę na rolę rodziców w szkole katolickiej i wobec systemu edukacji¹³. Z jednej strony podkreślił prawo i obowiązek rodziców do pełnienia roli pierwszych wychowawców swoich dzieci, z drugiej wezwał rodziców do czynnego zaangażowania się w reformę oświaty, przeżywającej kryzys na całym świecie.

Papież wskazał na funkcję społecznotwórczą rodziców w budowaniu „mostów między szkołą a wspólnotą lokalną, między szkołą a rodziną, między szkołą a instytucjami obywatelskimi”¹⁴. Odniósł się także do głównego zadania szkoły katolickiej, którym jest wychowanie integralne. Zdaniem Franciszka szkoła katolicka powinna dawać przykład takiej edukacji, otwartej na „najbardziej autentyczne wartości ogólnoludzkie i chrześcijańskie”¹⁵. Papież podkreślił znaczenie jakości w szkole katolickiej, w tym jakości zaangażowania rodziców.

Podkreślając rolę rodziny, integralnego wychowania i wysokiego poziomu edukacyjnego, Papież wskazał, że szkoła katolicka nie może być mało znaczącą alternatywą wśród innych szkół; domyślnie można powiedzieć, że powinna być atrakcyjną jakościowo propozycją.

2. WIARA W DZIAŁALNOŚCI SZKOŁY KATOLICKIEJ

Szkoła katolicka wyrasta z wiary Kościoła i jego świadomości misyjnej¹⁶. Wychowanie oznacza troskę o wychowanek, o jego pełny rozwój i zbawienie. Kościół, podejmując się edukacji, odsłania prawdę o Jezusie

¹³ FRANCISZEK, Przemówienie do włoskiego Stowarzyszenia Rodziców ze Szkół Katolickich, 5 XII 2015 r., <http://pl.radiovaticana.va/news/2015/12/05/>

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Zob. W. CICHOSZ, *Pedagogia wiary we współczesnej szkole katolickiej*, Warszawa 2010; S. DZIEKOŃSKI, *Wychowanie we współczesnej szkole katolickiej*, Warszawa 2013.

Chrystusie, o człowieku i jego przeznaczeniu. Jezus – jako jedyny Zbawiciel – jest szansą pełnej realizacji człowieka. Wiara w Jezusa Chrystusa jest u podstaw działalności szkoły katolickiej. W jej perspektywie rozumiany jest człowiek, świat, historia, kultura, nauka, wychowanie. Wiara żywa jako prawda wyraża się w nadziei i miłości.

W tę perspektywę wpisuje się pierwsza encyklika Papieża Franciszka *Lumen fidei* (*Światło wiary*), wydana w 2013 roku – Roku Wiary, ogłoszonym przez Jego poprzednika Benedykta XVI. Przesłanie Franciszka zawarte w encyklice jest swoistym umacnianiem wiary wszystkich wierzących i powinno stać się przedmiotem refleksji środowiska szkoły katolickiej. Chodzi o taki stan wiary, który pomaga „doświadczyć wielkiej radości, jaką daje wiara, ożywić poznanie szerokich horyzontów, jakie odsłania wiara, by ją wyznawać w jej jedności i w pełni, wierni pamięci Pana, umacniani Jego obecnością i działaniem Ducha Świętego” (LF 5).

Wiara w Boga, który objawia się w Jezusie Chrystusie, jest podstawą do budowania własnego życia i kształtowania świata. Dzięki wierze możemy dostrzec, że każdego dnia ofiarowana jest nam miłość, która „przemienia nas, oświeca drogę przyszłości i sprawia, że rosną w nas skrzydła nadziei, byśmy przemierzali tę drogę z radością” (LF 7). Również dzięki wierze możemy z realizmem i nadzieją patrzeć w przyszłość. Wiara, nadzieja i miłość, „w godnym podziwu połączeniu” (LF 7), określają dynamikę życia człowieka, otwartego na Boga. Wiara w Jezusa Chrystusa jest dobrem dla człowieka i dobrem wspólnym, „[...] jej światło nie oświeca tylko wnętrza Kościoła i nie służy jedynie budowaniu wiecznego miasta w zaświatach. Pomaga nam ona budować nasze społeczności, tak by zmierzały ku przyszłości dającej nadzieję” (LF 51).

W działalności szkoły katolickiej wiara tworzy syntezę z kulturą i z życiem (SZK 37). Synteza kultury i wiary pomaga uczniom dojść „do pełnej dojrzałości wierzącego”¹⁷, która wyraża się w interpretowaniu i porządkowaniu wiedzy i całej kultury ludzkiej w świetle Ewangelii, czyli w świetle wiary. W szkole kultura obecna jest przede wszystkim przez dydaktykę nauk szczegółowych: przyrodniczych i humanistycznych. Nauka ukierunkowana na poszukiwanie prawdy jest nie tylko wiedzą do nabycia, lecz także wartością do przyswojenia, szczególnie prawdą do odkrycia. Ta aksjologiczna zasada

¹⁷ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, 7 IV 1988 r. (dalej cyt. RWW), nr 52.

motywuje do poszukiwania prawd cząstkowych, ale także otwiera na poszukiwanie prawdy całkowitej, wiekuiestej i wartości absolutnych¹⁸.

Synteza wiary i życia jest przedmiotem wychowania chrześcijańskiego, które w szkole katolickiej wprowadzane jest w całą formację wychowanków. Szkolne wychowanie chrześcijańskie oparte jest na posłudze słowa, liturgii i świadectwie życia. Wyjątkowe znaczenie przypada katechizacji i nauczaniu religii na wysokim poziomie, włączonemu w proces wychowania.

Formacja chrześcijańska nadaje procesowi edukacyjnemu w szkole katolickiej autentyczny wymiar integralny, który jest możliwy do realizacji tylko w perspektywie wiary dojrzałej i entuzjastycznej, o którą postuluje Papież Franciszek.

3. SZKOŁA KATOLICKA W NOWEJ EWANGELIZACJI

Dynamicznym wyrazem wiary jest ewangelizacja jako dzielenie się najwyższą i najważniejszą prawdą, dobrą nowiną o Jezusie Chrystusie i nadzieją zbawczą. Wiara i ewangelizacja stanowią podstawowe funkcje szkoły katolickiej. Obowiązek ewangelizacji szkoły katolickiej przypomina Stolica Apostolska w wezwaniu do „pójścia tam, gdzie jest człowiek, ażeby dopomóc mu przyjąć dar zbawienia”¹⁹. Szkoła katolicka jest zobligowana do ewangelizacji (RWW 34).

Centralnym tematem ewangelizacji i jej głównym podmiotem jest Chrystus. Kościół, uczestnicząc w misji Chrystusa, kieruje orędzie zbawcze do wszystkich, zwłaszcza do tych, którzy nie wierzą lub wierzą niepewnie, i do wierzących, aby ich umacniać i rozwijać²⁰.

Ewangelizacja w szkole katolickiej nie ogranicza się do celebracji, modlitwy, nauki religii czy katechizacji, lecz przejawia się w całości edukacji: w wychowaniu i nauczaniu. W wychowaniu szkolnym ewangelizacja inspiruje cały system wychowawczy. Jest to wychowanie oparte na Ewangelii, wychowanie chrześcijańskie. Jan Paweł II nie waha się stwierdzić, że „wychowanie ewangelizujące znajduje swe idealne środowisko w szkole katolickiej”²¹.

¹⁸ Zob. A. MAJ, *Szkolnictwo katolickie w III RP (1989-2001)*, Warszawa 2002, s. 90.

¹⁹ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia*, 28 XII 1997 r., nr 3.

²⁰ K. PAWLINA, *Nowa ewangelizacja i jej realizacja w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 1995, s. 29-30.

²¹ JAN PAWEŁ II, *Istnieje głęboki związek pomiędzy wychowaniem i Ewangelią*, Maracaibo

Natomiast kulturę przekazywaną w procesie kształcenia odnosi do Ewangelii. Charakterystyczną tożsamość kulturową szkoły katolickiej zapewnia jej wymiar ewangelizacyjny, integrujący wiarę i kulturę. Nauczanie poszczególnych przedmiotów, przeniknięte dążeniem do pogodzenia rozumu i wiary, nadaje edukacji spójność, kształtując chrześcijańską koncepcję świata, kultury i życia. Ewangelizacyjnie ujęty program nauczania pełni funkcję światopoglądową. Przejawem jedności ewangelizacji i edukacji jest, już wspomniana, synteza kultury, wiary i życia.

Funkcja ewangelizacyjna, umotywowana chrystocentrycznie i eklezjalnie, realizowana wspólnotowo i indywidualnie w wychowaniu, kształceniu i życiu środowiskowym, decyduje o tożsamości szkoły katolickiej. Bez ewangelizacji traci ona swoją specyfikę, pozostając zwyczajną placówką oświatową²².

Inspirację dla pogłębienia świadomości ewangelizacyjnej szkoły katolickiej stanowi adhortacja apostołska Franciszka *Evangelii gaudium* (*Radość Ewangelii*), ogłoszona 24 listopada 2013 r. na zakończenie Roku Wiary. Nawiązując do nauczania II Soboru Watykańskiego, adhortacji Pawła VI *Evangelii nuntiandi* z 1975 r., encykliki Jana Pawła II *Redemptoris missio* z 1990 r., Dokumentu z Aparecidy Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów z 2007 r., Franciszek podkreśla, że chrześcijaństwo nie jest ideologią, bowiem przedmiotem jego wiary i ewangelizacji jest Syn Boży, Jezus Chrystus. Ewangelizacja dokonuje się przede wszystkim poprzez świadectwo życia i słowo, które nie jest propagandą, ale dzieleniem się prawdą. Konieczna jest radosna ofensywa ewangelizacyjna, obejmująca wszelką działalność eklezjalną i każdego chrześcijanina. Jej obszarem są wszystkie dziedziny życia ludzkiego, zaś adresatem każdy człowiek. Ojciec Święty podkreśla, że potrzebna jest odnowa języka i sposobów komunikowania Ewangelii.

Naczelną kategorią pojawiająca się w adhortacji jest *nowość*, używana wielokrotnie jako „nowy zapal ewangelizacyjny” (EG 29), „nowe sposoby nawiązywania relacji z Bogiem, z innymi ludźmi i ze środowiskiem” (EG 74), jako potrzeba „nowej mentalności” (EG 188) i „nowego etapu ewangelizacji” (EG 287).

W odniesieniu *explicite* do szkoły katolickiej, Franciszek stwierdza: „A jakże wielki jest wkład szkół i uniwersytetów katolickich w całym świecie! Bardzo dobrze, że tak jest” (EG 65). Doceniając wkład szkół katolickich

(Wenezuela), 27 I 1985 r., w: S. URBAŃSKI (red.), *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*, Warszawa 2000, s. 269.

²² Zob. A. MAJ, *Szkolnictwo katolickie w III RP (1989-2001)*, s. 89-94.

w ewangelizację w różnych środowiskach, podkreśla ich kreatywną rolę, bowiem starając się „połączyć zadanie wychowawcze z wyraźnym głosem Ewangelii, stanowią bardzo ważny wkład w ewangelizację kultury, również w tych krajach i miastach, gdzie niesprzyjająca sytuacja skłania nas do kreatywności, by znaleźć odpowiednie metody” (EG 134).

Adhortacja powinna stać się źródłem odnowy ewangelizacyjnej funkcji szkoły katolickiej poprzez pogłębienie wiary w Jezusa Chrystusa (chrystocentryzm); odwagę formułowania i realizacji programu ewangelizacyjnego w wychowaniu i kształceniu; nauczanie religii i katechezę w nowym sposobie środków i języka; klarowne świadectwo życia nauczycieli; opcję na rzecz ubogich w rekrutacji uczniów; ewangelizacyjne zaangażowanie w środowisku lokalnym; kreatywność metod. Franciszek stwierdza: „potrzebna jest edukacja ucząca krytycznego myślenia i ofiarująca drogę dojrzewania w wartościach” (EG 64).

Ojciec Święty formuje także pragnienie: „Marzę o *opcji misyjnej*, zdolnej przemienić wszystko, aby zwyczaje, style, rozkład zajęć, język i wszystkie struktury kościelne stały się odpowiednią drogą bardziej dla ewangelizowania współczesnego świata niż do zachowania stanu rzeczy” (EG 27). W realizacji papieskiego marzenia powinna uczestniczyć szkoła katolicka.

4. EKOLOGIA WSPÓLCZESNYM WYZWANIEM

Rozwój cywilizacji w ostatnich wiekach przyniósł nie tylko wiele osiągnięć, lecz także liczne zagrożenia dla naturalnego środowiska i ludzkiej egzystencji. Ekologia stała się szczególnym wyzwaniem dla naszej epoki, także dla edukacji. Nie może w niej nie uczestniczyć szkoła katolicka. Dlatego przesłanie Franciszka o ekologii, zawarte w encyklice *Laudato si*, trzeba rozpatrywać jako zobowiązanie dla katolickiej edukacji.

Kluczem poznawczym, który zarazem staje się podstawową kategorią edukacyjną, jest pojęcie *ekologii integralnej* (np. LS 10, 11, 42, 81, 90, 103, 141-142). Papież wprost nie definiuje pojęcia *ekologii integralnej*, dlatego Jego myśl wymaga rekonstrukcji. Zdaniem Franciszka „ekologia integralna wymaga otwartości na kategorie wykraczające poza język nauk ścisłych czy biologii i łączy nas z istotą tego, co ludzkie” (LS 11).

Jak wielokrotnie podkreśla Franciszek, centralnym elementem ekologii integralnej jest człowiek (LS 81), którego istoty nie da się sprowadzić do faktu przyrodniczego, bowiem człowiek to podmiot osobowy, rozumny i twórczy, zdolny do dialogu z innymi i z Bogiem. Jest to podstawa antropo-

logiczna ekologii integralnej. Zasadniczym, niejako przedmiotowym elementem ekologii integralnej jest przyroda, świat natury. Papież podkreśla wagę troski o całość ekosystemów i wspólną zależność wszystkich ich elementów, łącznie z człowiekiem: „Ponieważ wszystkie stworzenia są ze sobą powiązane, każde z nich musi być doceniane z miłością i podziwem, a my wszyscy, istoty stworzone, potrzebujemy siebie nawzajem” (LS 42). Istotna w ekologii integralnej jest nauka i technologia. Franciszek pisze:

Właściwie ukierunkowana technonauka jest zdolna nie tylko do wytwarzania rzeczy naprawdę wartościowych, by poprawiać jakość życia człowieka [...]. Jest również zdolna do tworzenia piękna oraz przenoszenia człowieka zanurzonego w świecie materialnym w dziedzinę piękna (LS 103).

Ważnym elementem ekologii integralnej są gospodarka i ekonomia, określone przez Franciszka jako ekologia ekonomiczna, ujmująca rzeczywistość w sposób szerszy, całościowy. Jej cechą ma być humanizm, „by wypracować wizję bardziej wszechstronną i integrującą” (LS 141). Społeczny wymiar wskazuje na ścisłe powiązanie ekologii z życiem społecznym, często niesprawiedliwym i niezrównoważonym, z odrzuceniem i biedą społeczną (LS 142). Papież używa pojęcia kultury ekologicznej, przeciwstawiając je paradygmatowi technologicznemu i jego ekspansji nastawionej na zysk (LS 111). Cały świat i wszystkie stworzenia mają swojego właściciela – Boga Stwórcę, tworząc powszechną komunie, stwierdza Franciszek (LS 89-90). Ziemia i cały świat przyrody nie są bóstwem, ale dziełem Boga Stwórcy, darem i zadaniem wymagającym odpowiedzialności i zaangażowania człowieka. Papież formuje pojęcie duchowości ekologicznej na gruncie chrześcijańskim (LS 240).

Przedstawione powyżej elementy ekologii integralnej wskazują na jej wymiar antropologiczny, przyrodniczy, naukowo-technologiczny, ekonomiczny, społeczny, kulturowy, religijny i duchowy.

Opis integralnej ekologii i jej elementy wskazują na zbieżność z wizją integralnego rozwoju i wychowania człowieka, które jest nadrzędnym zadaniem szkoły katolickiej. Teoretyczne podstawy integralnego rozwoju i wychowania opracował S. Kunowski, który wyróżnił pięć warstw (sfer) rozwoju człowieka: biologiczną, psychologiczną, socjologiczną, kulturologiczną, duchową lub światopoglądową²³. Integralny rozwój człowieka ściśle wiąże się z integralnym wychowaniem²⁴. Zdaniem Kunowskiego wychowanie integral-

²³ Zob. S. KUNOWSKI, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2004, s. 197.

²⁴ Zob. K. CHAŁAS, *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju*

ne zawiera w sobie dynamiczne siły, które działają „we wszechstronnym rozwijaniu człowieka”²⁵. Należą do nich: bios, etos, agos, los²⁶.

Ekologia integralna wzmacnia siłę biosu, eksponując troskę o zdrowie fizyczne i psychiczne wychowanka, jego prawidłowe odżywianie, zdrowy styl życia – ekologiczny, otwarty na problemy świata i pełną wiedzę ekologiczną (LS 203-208). Ważnym czynnikiem wspomagającym siłę etosu jest kształtowanie postaw społecznych wychowanka w środowisku wychowawczym (rodziny, szkoły, społeczności lokalnej, medialnej) otwartym na ekologię integralną. Dzięki niej można wychowywać do wolności od konsumpcjonizmu, do wyrzeczenia i wstrzemięźliwości (LS 223-227), do altruizmu przeciw obojętności i indywidualizmowi (LS 208). Proces integralnego rozwoju może wzmacniać ekologia integralna ze wzorami ekologicznych postaw (np. św. Franciszek), wnosząc swoje specyficzne wartości w porządku personalistycznym, przeciw relatywizmowi i paradygmatowi technokratycznemu (LS 122). Ekologia integralna wnosi w dynamizm losu i funkcję *christianisare* wartość duchowości ekologicznej, ukształtowanej w nawróceniu ekologicznym (LS 216-221), w miłości, radości i pokoju, na fundamencie żywej i praktykowanej wiary w Trójjedynego Boga (LS 228-231, 222-227, 239).

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na wymiar aksjologiczny wychowania integralnego, opartego na obiektywnej hierarchii wartości, implikowanej przez personalistyczne kryterium. W ekologii integralnej i wychowaniu integralnym występują wartości, których urzeczywistnianie warunkuje pełny rozwój osobowy wychowanka i jego autentyczne postawy ekologiczne.

5. NIEZBĘDNOŚĆ MIŁOSIERDZIA

Istotną inspiracją dla szkoły katolickiej jest wartość miłosierdzia, którą wyeksponował Papież Franciszek, ustanawiając bullą *Misericordiae vultus* Jubileuszowy Rok Miłosierdzia. Kontekst ideowy, religijny, moralny i społeczny miłosierdzia jest szczególnie aktualny. Już wcześniej Jan Paweł II promował tę wartość w nauczaniu pasterskim²⁷, w znaku kanonizacji misjonarki miłosierdzia św. Faustyny Kowalskiej, powierzając świat miłosierdziu

wychowanka, Lublin 2007, s. 11; A. MAJ, *Integralne wychowanie w szkole katolickiej*, Lublin 2010, s. 11.

²⁵ S. KUNOWSKI, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 195; tamże, s. 171.

²⁶ Tamże, s. 172-176.

²⁷ Zob. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Dives in misericordia*, 30 XI 1980 r. (dalej cyt. DM).

Bożemu i wzywając do postawy miłosierdzia, do „wyobraźni miłosierdzia”²⁸. Miłosierdzie jest odpowiedzią na tragedie wojen i terroryzmu XX i XXI wieku, na dramaty ludzkie, ubóstwo i niesprawiedliwość obecne w życiu człowieka i społeczeństwa. Miłosierdzie stoi w opozycji do różnorodnych ideologii oraz praktyki życia indywidualnego i społecznego, traktujących tę wartość i związane z nią postawy (np. współczucie, pocieszenie) podejrzliwie, a nawet negatywnie²⁹. Z pewnością właściwą sferą uobecniania miłosierdzia jest edukacja młodego pokolenia, która ze swojej natury jest perspektywiczna, zdolna zmieniać ludzi i świat.

Pojęcie miłosierdzia bliżej określa jego etymologia łacińska. Termin *misericordia* złożony jest z dwóch słów: *cor* – serce i *miseri* – ubodzy, oznacza „mieć serce dla ubogich”³⁰. Papież Franciszek stwierdza, że „miłosierdzie to otwarcie serca na biednego”³¹. W języku biblijnym serce oznacza wnętrze człowieka, istotę jego człowieczeństwa, centrum osobowe³². „Serce” jest przestrzenią spotkania z Bogiem.

Miłosierdzie najściślej wiąże się z miłością, jej istotą i cechami, stanowi najtrudniejszy i najpiękniejszy jej szczyt, a zarazem kryterium autentyczności. Miłosierdzie jest duszą miłości. „Miłość musi się objawiać nade wszystko jako miłosierdzie i wypełniać się jako miłosierdzie”, podkreśla Jan Paweł II (DM 8). Dzięki miłosierdziu może zaistnieć prawdziwa sprawiedliwość (DM 14). Ludzka zdolność do miłości i miłosierdzia odnajduje swoje najgłębsze źródło w Bogu, który objawia się w historii zbawienia jako miłosierny Stwórca i Odkupiciel. Akt największego miłosierdzia dokonuje się w Jezusie Chrystusie, w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu. W tym wydarzeniu historycznym i mistycznym Jezus objawia twarz miłosiernego Ojca, jak stwierdza Papież Franciszek (MV 1). Całe życie i nauka potwierdzają centrum misji Jezusa: nieść miłosierdzie (J 8, 1; Łk 23, 43; J 13; 15; Łk 15, 7.10). Nowy Testament jest objawieniem miłosierdzia jako przymiotu Boga. Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boga ma, jak On, żyć miłosierdziem. Jezus wzywa: „Bądźcie miłosierni, jak miłosierny jest wasz Ojciec niebieski” (Łk 6, 36). Zarazem zapowiada sąd nad człowiekiem z miłosierdzia: „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40).

²⁸ Zob. JAN PAWEŁ II, Homilia wygłoszona na krakowskich Błoniach, 18 VIII 2002 r.

²⁹ Zob. W. KASPER, *Miłosierdzie – klucz do chrześcijańskiego życia*, Poznań 2014, s. 24-27.

³⁰ Tamże, s. 32.

³¹ Franciszek, *Miłosierdzie to imię Boga. Rozmowa z A. Torniellem*, Kraków 2016, s. 27.

³² Zob. X. LÉON-DUFOUR, *Słownik teologii biblijnej*, Poznań–Warszawa 1985, s. 871.

Miłosierdzie jako wartość określają takie cechy, jak: miłość (do Boga, którego *obliczem* jest miłosierny Jezus Chrystus; do bliźniego); współczucie w obliczu ludzkiej niedoli; solidarność z człowiekiem doświadczającym niedoli; czyn jako działanie pomocowe.

Miłosierdzie jako zadanie uniwersalne dotyczy każdego, nade wszystko wychowawców. Stanowi zadanie zwłaszcza dla wychowawców w szkole katolickiej. Wśród dotkniętych niedolą i potrzebujących miłosierdzia są uczniowie: biedni materialnie – którym brakuje środków do życia czy edukacji (np. w szkole katolickiej); ubodzy społecznie – „najmniejsi”, „nieważni” w społeczeństwie, w klasie szkolnej, w szkole, w środowisku, nawet wykluczeni; ubodzy fizycznie i psychicznie – osoby z niepełnosprawnością, uzależnieni, chorzy; ubodzy moralnie/duchowo – kierujący się złem, krzywdzący bliźnich, grzesznicy. Występujące kategorie mogą się łączyć i zwykle jeden rodzaj biedy wyzwala kolejne.

Niezwykle ważnym zadaniem nauczyciela szkoły katolickiej jest wychowanie uczniów do miłosierdzia. Kierunki wychowania uczniów do miłosierdzia zmierzają do uruchomienia ich aktywności poznawczej, uczuciowej, moralnej, religijnej i działaniowej. Można je ująć w następujące kategorie:

– uczyć się miłosierdzia – od Boga (z Objawienia), od wzorców osobowych (z literatury, hagiografii, przykładów współczesnych), od drugiego człowieka, kształtować wrażliwość wobec bliźnich, na ich los i niedolę;

– akceptować miłosierdzie – rozumem, sercem, duszą; otwierać się na miłosierdzie Boże, podziwiać czyny i postawy miłosierdzia; pragnąć miłosierdzia, dążyć do bycia miłosiernym;

– czynić miłosierdzie – wyzwalać je we własnym sercu, w drugim człowieku, podejmować akty miłosierdzia wobec siebie, na rzecz bliźniego: duchowe i materialne, przebaczać winnym, przebaczać sobie;

– animować innych do miłosierdzia – głosić miłosierdzie Boże, wskazywać obszary dla czynów miłosierdzia, integrować środowisko do podejmowania czynów miłosierdzia, organizować czynne miłosierdzie i je realizować; dzielić radość z innymi z czynów miłosierdzia, uczyć innych miłosierdzia, ofiarować je miłosiernemu Chrystusowi³³.

Następstwami wychowania do miłosierdzia są:

wiara w miłosierdzie Boże; wzbudzanie w sobie potrzeby obdarowywania innych głębią swego człowieczeństwa; wzbudzanie w sobie potrzeby rozwoju duchowego; umiejętność wartościowania siebie, swoich czynów w prawdzie; pokora; kierowa-

³³ K. CHAŁAS, *Miłosierdzie w podstawowych funkcjach szkoły*, w: R. NIPARKO, J. SKRZYPCZAK (red.), *Pedagogika miłosierdzia w praktyce edukacyjnej*, Poznań 2006, s. 47-48.

nie się bojaźnią Bożą; gotowość i pomoc osobom potrzebującym; umiejętność animacji innych do aktów miłosierdzia; umiejętność wydobywania dobra spod zła; nawracanie; promieniowanie miłością³⁴.

Nauczyciele muszą mieć pewność, że wychowanie do miłosierdzia służy integralnemu rozwojowi wychowanka, bowiem funkcja miłosierdzia w procesie edukacyjnym jest wielowymiarowa: osobotwórcza, socjotwórcza, kulturotwórcza i zbawcza.

Szkoła katolicka powinna stać się wspólnotą żyjącą miłosierdziem i świadcząca miłosierdzie. Przesłanie miłosierdzia Jana Pawła II, jak i Papieża Franciszka, znajduje swoje uprzywilejowane miejsce w szkole katolickiej, w której centrum jest Miłosierny Jezus.

*

W prezentowanych wypowiedziach i w oficjalnym nauczaniu Papież Franciszek podtrzymuje wizję szkoły katolickiej i jej posłannictwa określoną w nauczaniu posoborowym Kościoła, ale wprowadza pewne nowości. W stosunku do szkoły katolickiej Ojciec Święty podkreśla: aktualność i znaczenie; rolę integralnego wychowania, opartego na wartościach i otwartego na transcendencję; potrzebę uczestniczenia w nowej ewangelizacji; konieczność zaangażowania się rodziców w życie szkoły i budowanie społecznych mostów ze środowiskiem lokalnym; prowadzenie dialogu z innymi środowiskami kulturowymi, ale z zachowaniem własnej tożsamości; świadectwo nauczycieli przejawiające się w profesjonalizmie i konsekwentnej wierności wartościom chrześcijańskim; podnoszenie jakości funkcjonowania; otwartość misyjną na rzecz ubogich; zaangażowanie w realizację ekologii integralnej; realizację postawy miłosierdzia; zaproszenie zgromadzeń zakonnych do prowadzenia edukacji nie tylko elitarnej, lecz także na peryferiach życia społecznego.

Powyższe zagadnienia powinny stanowić przedmiot analizy oraz aplikacji w procesie wychowania i kształcenia, wzbogacając tym samym jakość szkoły katolickiej i jej zaktualizowane posłannictwo.

³⁴ Tamże, s. 48.

BIBLIOGRAFIA

- CICHOSZ W., *Pedagogia wiary we współczesnej szkole katolickiej*, Warszawa: Wyd. Typo 2 2010.
- CHAŁAS K., *Miłosierdzie w podstawowych funkcjach szkoły*, w: R. NIPARKO, J. SKRZYPCZAK, *Pedagogika miłosierdzia w praktyce edukacyjnej*, Poznań: UMK 2006.
- CHAŁAS K., *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju wychowanka*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań: Pallottinum 2012.
- DZIEKOŃSKI S., *Wychowanie we współczesnej szkole katolickiej*, Warszawa: UKSW 2013.
- FRANCISZEK, *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium”*, 24 XI 2013 r.
- FRANCISZEK, *Bulla „Misericordiae vultus”*, 11 IV 2015 r.
- FRANCISZEK, *Encyklika „Lumen fidei”*, 29 VI 2013 r.
- FRANCISZEK, *Encyklika „Laudato si”*, 24 V 2015 r.
- FRANCISZEK, *Miłosierdzie to imię Boga. Rozmowa z A. Toriellim*, Kraków: Znak 2016.
- FRANCISZEK, *Przemówienie do włoskiego Stowarzyszenia Rodziców ze Szkół Katolickich*, 5 XII 2015 r., <http://pl.radiovaticana.va/news/2015/12/05/>
- FRANCISZEK, *Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego*, 13 II 2014 r. <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/>
- FRANCISZEK, *Spotkanie z uczestnikami Międzynarodowego Kongresu Edukacji Katolickiej*, 24 XI 2015 r., <http://pl.radiovaticana.va/news/2015/11/24/>
- JAN PAWEŁ II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, 30 XI 1980 r.
- JAN PAWEŁ II, *Homilia wygłoszona na krakowskich Błoniach*, 18 VIII 2002 r.
- JAN PAWEŁ II, *Istnieje głęboki związek pomiędzy wychowaniem i Ewangelią*, Maracaibo (Wenezuela), 27 I 1985, w: S. URBĄŃSKI (red.), *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*, Warszawa: WSZiP 2000.
- KASPER W., *Miłosierdzie – klucz do chrześcijańskiego życia*, Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha 2014.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, 7 IV 1988 r.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia*, 28 XII 1997 r.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Szkoła katolicka*, 19 III 1977 r.
- KUNOWSKI S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004.
- LÉON-DUFOUR X., *Słownik teologii biblijnej*, Poznań–Warszawa: Pallottinum 1985.
- MAJ A., *Integralne wychowanie w szkole katolickiej: koncepcja i jej rola we współczesnych tendencjach pedagogicznych*, Lublin: Polihymnia 2010.
- MAJ A., *Szkolnictwo katolickie w III RP (1989-2001)*, Warszawa: Wydawnictwo Adam 2002.
- PAWLINA K., *Nowa ewangelizacja i jej realizacja w Polsce po 1989 roku*, Warszawa: Wyd. Sióstr Loretanek 1995.

INSPIRACJE PAPIEŻA FRANCISZKA
DLA WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY KATOLICKIEJ

S t r e s z c z e n i e

Współczesna szkoła katolicka jest przedmiotem zwyczajnego nauczania Papieża Franciszka. Również w oficjalnych dokumentach zawarte są ważne inspiracje. Papież podkreśla aktualność szkoły katolickiej, zwłaszcza jej roli w integralnym wychowaniu młodzieży. Równocześnie wzywa do zaangażowania się w nową ewangelizację, do otwarcia się na ubogich, do dialogu z odmiennymi kulturami, do wierności wartościom chrześcijańskim. Nauczanie Franciszka również inspirowa do pogłębienia wiary, udziału w ekologii integralnej i praktyki miłosierdzia. Papież stawia na jakość szkoły katolickiej.

Słowa kluczowe: Franciszek; szkoła katolicka; inspiracje jakościowe.

INSPIRATIONS OF POPE FRANCIS
FOR CONTEMPORARY CATHOLIC SCHOOL

S u m m a r y

Modern Catholic school is subject of the ordinary teaching of Pope Francis. There are also important inspirations included in official documents. Pope emphasizes the topicality of the Catholic school, especially its role in the integral education of the young. Simultaneously, he calls for the commitment to the new evangelization, to be open to the poor, to dialogue with different cultures, to be faithful to Christian values. Pope Francis teachings also inspire to deepen individuals' faith, take an integral part in the ecology together with practice of charity. Pope focuses on quality of Catholic school.

Key words: Francis; Catholic school; quality inspirations.